

YOKSULLUĞA VE YOKSULLARA DÖNÜK AHLAK YAKLAŞIMLARI

Arş. Gör. Faruk TAŞCI*

ÖZET

Bu çalışma, yoksulluk ve yoksullara dönük ahlak yaklaşımlarını ele almaktadır. Bu yaklaşımlar iki temel eksende değerlendirilmektedir. Bu eksenin birinci ayağında, “yoksulluğa karşı” bir duruş olarak “bireysel ve toplumsal ahlak”ın çerçeveleri sunulmaktadır. İkinci ayağında ise, “yoksullara karşı” bir tavır olarak sunulan bazı yaklaşımlar ve Protestan-liberal ahlak çizgisinin yoksullukla ilişkisine değinilmektedir. Son olarak, dinlerin yoksullukla ilintisi ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluk Türleri, Ahlak, Protestan Ahlak, Mikro kredi.

ABSTRACT

ETHICAL APPROACHES TO POVERTY AND POORS

This work deals with ethical approaches to poverty and the poors. These approaches are evaluated within two main axes. In the first stand, the frames of “individualistic and social ethics” as a pose to poverty are introduced. In the second stand, some approaches “against to the poors”, and the relation of Protestant-liberal ethics with poverty are mentioned. In the end, the connection of religions to poverty is put forward.

Key Words: Poverty, Poverty Types, Ethics, Protestant-Liberal Ethics, Micro-Credit.

1. GİRİŞ

Yoksulluğun artık kronik bir sorun olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu kroniklik özellikle 1980 sonrasındaki izlenen sosyal, ekonomik ve siyasi politikaların etkisiyle daha da perçinlenmiş gözükmektedir. Bu açıdan, yoksullukla ilgili herhangi bir çalışma, hemen dikkatleri üzerine çekebilmektedir. Çünkü yoksulluk, günümüzde neredeyse herkesi ilgilendirecek bir çerçevede seyir etmektedir.

Yoksulluk konusunun vahameti karşısında, yoksulluğu azaltıcı, hafifletici veya yok edici politikalar da söz konusu olmaktadır. Bu politikalar genel olarak, bir yandan yoksullara “pasif” yardım yaparak onları ayakta tutmaya çalışırken, diğer yandan da “aktif” sosyal politikalarla yoksulları kendi başlarına ayakta tutma gayretleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Ancak yoksullara dönük gerek aktif ve gerekse pasif sosyal politikalarda çok fazla dikkat edilmeyen bir husus bulunmaktadır. Bu husus, yoksulluk ve yoksullara karşı takınılan tavır anlamındaki “ahlak yaklaşımları”dır. Yoksulluk konusunda bir “ahlak” politikasından bahsetmek, yoksulların yoksulluklarının kaynağına bakmak; yoksullara yardım etmenin veya etmemenin dayanaklarını ortaya koymak, varsa bu dayanakların kökenlerine inmek anlamına gelmektedir.

İşte bu çalışmanın esası da, yoksulluk karşısındaki ahlak yaklaşımları olacaktır. Bu yaklaşımlar iki temel eksende değerlendirilecektir. Bu eksenin birinci ayağında, “yoksulluğa karşı” bir duruş olarak “bireysel ve toplumsal ahlak”ın çerçeveleri sunulmaya çalışılacaktır. İkinci ayağında ise, “yoksullara karşı” bir tavır olarak sunulan bazı yaklaşımlar ve Protestan-liberal ahlak çizgisinin yoksullukla ilişkisine değinilecektir. Son olarak, dinlerin ve özellikle İslam dininin yoksullukla ilintisi ele alınacaktır.

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, ÇEEİ Bölümü.

2. YOKSULLUK VE YOKSULLUĞA KARŞI GELİŞTİRİLEN POLİTİKALAR

2.1. Yoksulluk Kavramı ve Türleri

“Yoksulluk” denilince genel olarak “fakirlik, yani sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık” gibi hayatta kalabilme savaşı, temel ve zorunlu ihtiyaçları yerine getirme mücadelesi akla gelmektedir (Seyyar, 2003: 40). Bu anlamda, yoksulluk, tüm yardıma muhtaç olanların “ortak paydası” olarak algılanabilir (Koşar, 2000: 7).

Yoksulluk kavramı ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir husus, yoksulluğun “çok boyutlu” yönü ile alakalıdır. Yoksulluk, “gelir dağılımı” (DPT, 2001: 103), yeterli gelirin olmaması anlamında “maddi mahrumiyet”, yetersiz beslenme, açlık, hastalık anlamında “fiziki zafiyet”, eğitim imkanlarından mahrumiyet, ayrımcılık vb. açılardan “izolasyon”, her an yoksulluk riskine maruz kalabilme durumu anlamında “güçsüzlük”, “katılımın yetersiz olması”, “zamanın yetersiz olması” ve “çevre kirliliği ve çevrenin bozulması” (Aktan ve Vural, 06.12.2008) açılarından ele alınabilmektedir. Yoksulluğun bu çok boyutlu yapısından dolayı, yoksulluk, herkese tanım yapma ve anlama konusunda bir çağrışım yapabilmesine rağmen (MacPherson and Silburn, 1998: 1), tanımlama aşamasında farklılıkları da içinde barındırmaktadır. Farklı tanımların manası, farklı yoksulluk biçimlerinin varlığına işaret etmektedir.

Yoksulluğun farklı boyutları, beraberinde farklı yoksulluk çerçevelerini ortaya çıkarmaktadır. Bunlar, aynı zamanda yoksulluk türleri veya biçimleri olarak ifade edilebilirler. Buna göre, temel olarak yoksulluk, “mutlak”, “görelî”, “insani”, “çalışan”, “kır-kent”, “nöbetleşe”, “objektif-sübjektif” ve “gelir” yoksulluğu şeklinde farklı alt tanımlamalarla izaha maruz kalabilmektedir.

Yoksulluğun türleri içerisinde en önemli olanı ve en fazla üzerinde durulanı “mutlak yoksulluk”tur. Hanehalkı ya da kişilerin biyolojik olarak kendilerini devam ettirebilmeleri için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyi olarak tanımlanan mutlak yoksulluk (Aktan ve Vural,

06.12.2008), Dünya Bankası’na göre, bir insanın hayatta kalabilmesi için asgari 2400 k/cal miktarı (tıbben; normal bir erişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori 2800-3000, ağır işlerde çalışanlar için ise işin niteliğine göre 3200-3800 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır) gerekmektedir ve bu kalori miktarı besini almaya güçleri yetmeyenler “mutlak yoksul” olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001: 104). Ancak mutlak yoksulluk göstergeleri, fazla ama kötü beslenme ile yetersiz beslenme arasındaki farkı dikkate almaması açısından eleştirilmektedir. Buna göre, açlık riskinin hemen hemen bütün toplum katmanlarında kalktığı bir mutlak yoksullukla, açlık riskinin yüksek olduğu başka bir ülkenin mutlak yoksullukları farklıdır (İnsel, 2001: 65). Diğer taraftan, Dünya Bankası’nın “günde 1 dolar” a dayalı ölçüsünden hareket edildiği zaman da özellikle kalkınmış ülkelerde neredeyse hiçbir yoksul kalmamakta; varsa da bunlara “aşırı yoksul” denilmektedir (İnsel, 2001: 65).

Mutlak yoksulluk türündeki eksikliğe bir çözüm ve daha çok toplumsal farklılıkları dikkate alan bir tür olarak “görelî yoksulluk” kavramı bulunmaktadır. Görelî yoksulluk, insanın toplumsal varlık olmasından hareket etmektedir (Aktan ve Vural, 06.12.2008). Bu açıdan, görelî yoksullukta sadece asgari kalori ihtiyacına bakılmamakta, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi yoksul olanlar içinde zorunlu görülen malların kapsama alınması söz konusu olmaktadır (DPT, 2001: 104). Bundan dolayı, belli bir toplumda kabul edilebilir tüketim seviyesinin altında olanlar, görelî yoksulluk kapsamına girmektedirler (Görün ve Elagöz, 2007: 148). Burada görelî yoksulluk seviyesinde gelir dağılımının etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü örneğin, Fransa’daki görelî yoksulluk oranı Slovakya’dan daha yüksektir, zira ortalama gelirin çok daha düşük olduğu Slovakya’da gelir dağılımı daha âdildir; ancak Slovakya’da ortalama yoksul, Fransa’daki ortalama yoksuldan mutlak olarak daha yoksuldur (İnsel, 2001: 66).

“İnsanî yoksulluk”, yoksulluk türleri/biçimleri ele alınırken ortaya konan diğer bir kavramdır. Bu kavramın temel çıkış noktası, yoksulluğun sadece bir mal ve mülk yokluğu olmaması; bunun yanında yaşanabilir hayat imkânlarının mevcut olmamasıdır (Şenkal, 2005: 395).

Bu açıdan yoksulluk tanımı, yalnızca gelirden yoksun olma anlamında değil, hayatta kalmaktan, bilgiden, yaşama koşullarından olmak üzere çeşitli “mahrumiyet” çerçevelerinden ele alınmaktadır (Koray, 2001: 223; Oruç, 2001: 80). Dolayısıyla eğitim ve öğretime ulaşmada, sağlık hizmetlerine ulaşmada, cinsiyet eşitsizliğinde, insan hakları ve uygulamalarındaki “yetersizlik”ler (Acı ve Sezgin, 2007: 574) insanî yoksulluğun boyutları olmaktadır.

Yoksulluğun bir diğer türü, “çalışan yoksulluk”tur. Çalışan yoksulluk, kalkınma hızı sonucunda yoksulluğun kendiliğinden azalmasının söz konusu olmamasının bir göstergesi olarak ortaya konmaktadır (İnsel, 2001: 63). UNCHS tarafından ortaya konan çalışan yoksulların (*working poor*) genellenebilir özelliği; eğitim düzeyi düşüklüğü ve vasıfsız işgücü oluşu olarak ifadelendirilebilmektedir (DPT, 2001: 105). ILO’ya göre çalışan yoksulluk, “çalışan ancak çalışması karşılığında elde ettiği gelir, kendisini ve ailesini günlük 1 dolar ya da 2 dolar olarak belirlenen yoksulluk sınırının üzerine çıkarmaya yetecek düzeyde bulunmayan insanları” kapsamaktadır (Aldemir, 2007: 760). Ancak burada çalışan yoksulluğun ülkelerdeki anlamının farklı olduğuna da işaret etmek gerekmektedir. Bu farklılıklara rağmen, ABD’nin “resmî” bir tanımı ile ifade edilecek olursa, çalışan yoksullar, “yılıda en az 27 haftasını işgücü piyasasında (gerek iş arama, gerekse çalışma faaliyetleri ile) geçiren, ancak yoksulluk sınırını aşamayan bireyler”dir (Kanyılmaz, 2007: 787).

Diğer bir yoksulluk türü, yaşanan yerlere göre yapılan bir değerlendirme olarak “kır-kent yoksulluğu” kategorisinde ele alınmaktadır. Kır yoksulluğu özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik dönüşümlerin bir ürünü olarak tarım sektöründeki çözülme sonucu gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşümüne dayanmaktadır (DPT, 2001: 105). Kentsel yoksulluk ise, kentleşmenin yaygınlaşması ve bireyselciliğin hâkim hale gelmesi ile tarif edilen sanayi toplumlarının gelişimi ile ortaya çıktığı belirtilen yoksulluk sorununun (Mingione, 2006: 261) kent ayağı konumundadır. Buna göre kent yoksulluğu, sadece kent ve bölgesinin belirli kaynaklarından yoksun olma olarak ifade edilmemekte, ayrıca kentin görece dengesizliği, düzensizliği ve

bozulmuş işlevselliği olarak anlaşılmaktadır (Özcan ve Karakılçık, 2007: 441).

Kır-kent denklemi çerçevesinde değerlendirilebilecek fakat kendine has bir yapısı olan diğer bir yoksulluk yaklaşımı, “nöbetleşe yoksulluk” kavramsallaştırması ile ifade edilmektedir. Nöbetleşe yoksulluk, “her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde, kent yoksullarının yaşama stratejileri oluşturmaları, bu stratejilerin kendilerinden sonra gelenlerin sırtında yürütülmesi ve yoksulluğun bir şekilde onlara devredilmesi” (Pınarcıoğlu ve Işık, 2001: 32) olarak tarif edilmektedir. Başka bir ifade ile nöbetleşe yoksulluk, kente göç edenlerin kendi aralarında kurmuş oldukları bir ortaklıktır (Pınarcıoğlu ve Işık, 2001: 37).

Yoksulluğun bir diğer yaklaşım biçimi de kendisini “objektif-sübjektif yoksulluk” şeklinde göstermektedir. Bu yaklaşımın objektiflik ayağında, yoksulluğun neyin ürünü olduğu ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusu, önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içermekteyken, sübjektiflik ayağında ise yoksulluk tarifinde kişilerin tercihleri önem taşımaktadır (Aktan ve Vural, 06.12.2008). Başka bir ifade ile asgarî temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı konusunda, yoksulların kendi algılarının ön plana çıkması gerektiğini ortaya koyma amacıyla geliştirilen bir yaklaşım olarak sübjektif yoksulluk ifade edilmektedir (Tutar ve Demiral, 2007: 334).

Yoksulluk türlerini ifade ederken değinilmesi gereken son tür ise, “gelir yoksulluğu”dur. Gelir yoksulluğu (*income poverty*), “yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak” (Aktan ve Vural, 06.12.2008) tanımlanmaktadır.

2.2. Yoksulluğa Karşı Geliştirilen Politikalar

İnsanlık açısından tehlikeli bir durum olan yoksulluğa karşı çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, yoksulluktan kaynaklanan sorunların hafifletilmesi/azaltılması ve diğer amaçlar gözetilerek yoksulluğa dönük sosyal politikalar

geliştirilmektedir. Bunlar temelde iki çerçevede değerlendirilebilir: Pasif sosyal politikalar ve aktif sosyal politikalar. Bu anlamda, çalışmanın bu kısmında, yoksulluğa karşı, Türkiye örneği üzerinden geliştirilen pasif ve aktif sosyal politikaların çerçevesi ve mahiyetleri belirtilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Pasif Sosyal Politikalar

Yoksulluk, örneğin deprem sonrası bir anlık bir riskin ürünü olabileceği ve bundan kurtulmak şu veya bu şekilde mümkün olabilmesine rağmen, bazı durumlarda kurtuluş imkânı bulunmayan bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle çalışmaya gücü olmayan özür, malûl ve yaşlıların ve benzeri durumdaki diğer yoksul insanların hali (Seyyar, 2006: 303), bu tarz kalıcı muhtaçlık kategorisinde bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. İşte, bu durumdaki yoksullara dönük yapılan sosyal politikalar “pasif” bir nitelik arz etmektedir. Buradaki pasiflik, yoksul durumda olanların yardım alsalar dahi kendi başlarına ayakta durma imkânlarına hiçbir şekilde kavuşamamaları ve dolayısıyla çalışmaya teşvik anlamında bir politikaya tabi olamamalarından ileri gelmektedir. Bu anlamda, “pasif sosyal politikalar” denildiğinde, bu çalışmada anlaşılması gereken, muhtaç sahibinin muhtaçlığının giderilmesinden çok, hafifletilmesi, aza indirilmesi veya yavaşlatılması olmalıdır.

Yoksulluğa karşı geliştirilen “pasif sosyal politikalar” Türkiye örneğinde, aynı ve nakdi yardımlar olarak SYDGM, SHÇEK, 2022 sayılı Kanun ve Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde; sağlık güvencesi anlamında “yeşil kart” sistemi çerçevesinde ve işsizlik sigortası kapsamında ele alınabilir.

2.2.1.1. Aynı-Nakdî Yardımlar: SYDGM, SHÇEK, Emekli Sandığı (2022 Sayılı Kanun) ve Vakıflar Genel Müdürlüğü

Türkiye’de aynı veya nakdi yardımların önemli bir merkezi *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü* (SYDGM) bünyesinde bulunmaktadır. SYDGM, esas itibarıyla 1986 yılında çıkarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik (SYDT) Kanunu’nun bir uzantısıdır. Kanun çerçevesinde, amacı, hiçbir sosyal sigorta programının içinde

olmayan ve acil muhtaç durumda bulunanlara aynı ve nakdi olarak yardım yapılması olan SYDT Fonu kurulmuş (Arın, 2004: 87), bunların toplumda işleyişini sağlamak amacıyla da SYD Vakıfları “devlet baba” (Saran, 1990: 427) algısı içerisinde Türkiye’deki 931 şubesinde faaliyetler ile kendisine yer edinmiştir. 1 Aralık 2004 tarihli 5263 sayılı Kanun ile de yeni isim ve kuruluş olarak SYDGM ortaya çıkmıştır (DPT, 2006: 44).

SYDGM bünyesindeki SYD Vakıfları sayesinde ortaya çıkan en önemli avantaj, yardımların yapılmasında hızlı bir sürecin uygulanma potansiyelinin bulunmasıdır. Çünkü yardımlarla ilgili kararların, SYD Vakıfları’nın il ve ilçede oluşturulan “mütevelli heyeti” tarafından ve ihtiyaç sahibi bilinerek yapılması dolayısıyla, hızlı harekete geçme imkânı doğmaktadır (Ekin vd., 1999: 135).

Yoksulluğa dönük pasif sosyal politikaların diğer bir ayağı, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu* (SHÇEK) bünyesinde yapılan aynı ve nakdi yardımlardır. 1961 yılından beri kurulması teklif edilmesine, Kalkınma Planları’nda yer almasına ve çok defa da TBMM’ye sevk edilen bir kanun tasarısı olmasına rağmen, ancak 1983 yılında kanunlaşmış kurulabilen SHÇEK (Çengelci, 1985: 41), kendi bünyesinde aynı ve nakdi yardımlar yapmaktadır. SHÇEK’in diğer hizmetlerinin yanında, bünyesindeki aynı ve nakdi yardımların en önemli özelliği, aynı ve nakdi yardımlardan, ilgili yönetmelik esaslarına göre korunma kararına bakılmaksızın, öncelikle korunmaya muhtaçlık özelliklerini taşıyan çocukların yararlandırılmasıdır (SHÇEK, 06.12.2008: 2). Buradaki temel amaç, aile birliğini korumak şeklinde ifade edilmektedir. Böylece, çocuğun kendi evinde kalması sağlanacak; kendi evinin dışında bir kuruma gönderilmesi yerine ailesi yanında hayatına devamı temin edilmiş olacaktır (SHÇEK, 06.12.2008: 1). Diğer taraftan SHÇEK, ülke genelindeki yaygın bir örgütlenmeye ve deneyimli personellerine rağmen, temel yoksunluklara karşı bütünüyle hizmet üretememiş olması açısından eleştirilmektedir (Türkcan, 2003: 84).

Pasif sosyal politikanın diğer önemli çerçevesi, *Emekli Sandığı* eli ile gerçekleştirilmektedir. 1976 tarihli ve 2022 Sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması” Hakkındaki Kanun, “muhtaç olmak koşulu ile 65 yaşını doldurmuş

yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını" (ES, 06.12.2008) sağlamıştır. Sorumlu kuruluş ise, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'dür. Bu yardımların pasifliği, yardım alanların muhtaç olması yanında, çalışma yapamayacak şekilde güçsüz ve kimsesiz olması ile özürsüz olmasından ileri gelmektedir.

Burada, yoksulluğa karşı uygulanan pasif sosyal politikanın son ayağı olarak *Vakıflar Genel Müdürlüğü* bünyesinde yapılan yardımlar zikredilebilir. 227 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (KHK) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilen sosyal yardım hizmetleri ekseninde (madde 2, 13) (VGM, 06.12.2008), "... fakirlerin doyurulması için açılmış olan imaretler (aş ocakları), yetenekli, zeki, çalışkan, fakir çocuklara sıhhatli bir öğrenim yapma olanağı sağlamak için açılan vakıf öğrenci yurtları, fakir ve muhtaç ilkokul öğrencileri için açılan kamplar, âmâ ve muhtaç durumda bulunan yoksul vatandaşlara aylık nakdi yardımlar" (Ateş, 1982: 73) yapılmaktadır. Ayrıca, "Muhtaç Aylığı ve Vakıf İmaret Yönetmeliği" hükümleri çerçevesinde (VGM, 06.12.2008), aylık bağlanacak muhtaç, özürsüz ve yetim sayısı, her yıl Maliye Bakanlığı'nın görüşü alınarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce belirlenmektedir (DPT, 2006: 43).

2.2.1.2. Sağlık Güvencesi: Yeşil Kart

Pasif sosyal politikaların diğer bir alanı, "yeşil kart"tır. Yeşil kart uygulaması, sağlık hizmetleriyle ilintili olmasına rağmen, yeşil kart sahibi olabilmenin yolunun "muhtaçlık" esasına dayalı olması ve daha da önemlisi, kriterin "yoksulluk" ekseninde işlemesi açısından önemli bir alanı ifade etmektedir.

1992 yılında yoksulların sağlık hizmetini karşılamak amacıyla başlatılan ve 1998 yılında sokak çocuklarının da kapsama alanına alındığı yeşil kart sisteminde, yararlanma koşulu, iki ana noktada toplanmıştır. Birinde, hiçbir sosyal sigorta sisteminden faydalanılmaması ve diğerinde de aylık gelirin, asgari ücretin üçte birinden az olması olarak

belirtilmektedir (Arın, 2004: 86). Yeşil kart ile ilgili önemli bir nokta da, yeşil kartın "geçici" bir süreliğine işliyor olmasıdır. 3816 sayılı Kanun'un birinci maddesine göre, yeşil kart programı, genel sağlık sigortası sistemi kuruluncaya kadar "geçici" bir hizmet olarak takdim edilmiştir (SB, 06.12.2008).

Diğer taraftan, yeşil kart uygulamasıyla ilgili iki temel eleştiri bulunmaktadır. Birincisi, uygulamanın kaynak tarafı ile ilgilidir. Sağlık Bakanlığı tarafından finanse edilen uygulama son derece sınırlı kaynaklarla işlediğinden, hastanelere ve diğer sağlık kuruluşlarına sağlık yardımı yapılamaması ile karşı karşıya kalılabilmektedir (Arın, 2004: 87). İkinci bir eleştiri de, yeşil kart uygulamasının "istismar" edilmesi üzerine olmaktadır. Son dönemlerde, yeşil kart uygulamaları gözden geçirilirken, "dört katlı apartmanında üç kiracısı, zemin katta marketi, kapısında okul servis aracı olan 'yoksul'lara rastlanması" (Kılıç, 14.05.2008), yeşil karttaki istismarın boyutunu göstermektedir.

2.2.1.3. İşsizlik Sigortası

Yoksulluk konusunda diğer bir pasif sosyal politika, işsizlik sigortası olarak ifade edilebilir. İşsizlik sigortası, en başta "işsizlik" ile ilintilidir. "Bir ülkede artan emek arzının, yeterince gelişmeyen üretim sahalarına sığdırılamayışından doğan" (Zaim, 1997: 170) işsizlik, gerek birey ve gerek toplum açısından önemli bir risk unsurudur. Bu anlamda işsizlik sigortası, "bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile bireylerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta kolu" (Seyyar, 2005: 148) şeklinde tarif edilmektedir.

Ancak işsizlik sigortası özellikle kişiyi çalışmamaya teşvik etmesi açısından eleştirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, işsizlik ödeneği alan işsizler, iş arama konusunda isteksiz davranacaklardır. Özellikle işsizlik ödeneğinin süresinin artması ile, bu endişe daha da belirginleşecek ve somutlaşacaktır (Toker, 2002: 97). Başka bir ifade ile işsizlik sigortası "çalışma" yerine, işsizi "çalışmama"ya teşvik etmektedir (TİSK, 2000:

61). Bu eleştiri, işsizlik sigortasının “pasif” bir sosyal politika aracı olarak algılanmasının zemini durumundadır.

Diğer taraftan, işsizlik sigortasının “aktif” yönünden de bahsedilebilmektedir. Tüm dünyada, işsizlikle savaşmada en etkili araçlardan birinin iş piyasasının ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmek amacıyla yapılan ve adına “aktif emek piyasaları” denilen eğitim olduğu bilinmektedir (Kutal, 2000: 49).

Örneğin, Türkiye’de 4447 sayılı Yasa’ya göre İş-Kur’a verilen hizmetler çerçevesinde, “işsiz olanlarla, çalışırken işini kaybedenlere, özellikleri dikkate alınarak meslek edindirme veya meslek geliştirme kursları” düzenlenmesi; talepte bulunan işsizlerden istekli olanların katılabilmeleri söz konusu olmaktadır (Yiğit, 2005: 84). Bu anlamda, işsizlik sigortası ile “mesleki eğitim” ve bunun neticesinde “işe yerleştirme” faaliyetleri arasında doğrudan bir ilinti kurulabilmektedir. Bu durum, işsizlik sigortasının aktif yönü olarak ifade edilebilir.

2.2.2. Aktif Sosyal Politikalar

Aktif sosyal politikalarından maksat, yoksulluk durumundaki her kişinin kendi kendine ayakta durabilmesinin imkân dâhiline girmesi, başka bir ifade ile bu durumdaki kişilerin var olan sorunları çözme kapasitelerinin geliştirilmesine dönük politikaların yerine getirilmesidir (Karataş, 2003: 99).

Burada, çalışmaya gücü yeten yoksulların, üretken hale geçirilmesinin amaçlanması söz konusudur. Bundan, örneğin, çalışabilir durumda olan özürülülerin bile, hem normal emek piyasasında hem korumalı işyerinde hem de ev ortamında çalışabilmelerini sağlayabilmek için gerekli zeminlerin geliştirilmesi anlaşılmalıdır (Seyyar, 2006: 303). Bu anlamda, kısaca “aktif sosyal politikalar”dan bu çalışmada kastedilen, yoksul durumda (muhtaç) olanların, bu durumlarının çeşitli yardımlar vasıtasıyla giderilebilmesi ve onların yeniden çalışabilir duruma gelmeleri ve kendi kendilerine yetebilmelerine dönük politikalar olmaktadır.

Yoksullara dönük aktif sosyal politikalar, burada Türkiye örneğinde, “şartlı nakit transferi”, “mikro kredi” ve dünyadaki deneme uygulamalarıyla “negatif gelir vergisi” ekseninde ele alınacaktır.

2.2.2.1. Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)

Aktif sosyal politikanın önemli bir uygulama alanı, dünyada sıkça rastlanan ve Türkiye’de yakın zamanda uygulanmaya başlanan “şartlı nakit transferi”dir. ŞNT modelinde, fakir ailelere, çocuklarını okula gönderme veya onların sağlık ihtiyaçlarını giderme gibi insan sermayesine yatırım yapmaları şartıyla, para yardımının yapılması esastır (Rawlings, 2005: 134). Başka bir ifade ile ŞNT, imkânsızlıklar (yoksulluk) sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalmış olan veya düzenli sağlık kontrollerine gidemeyen ailelerin ekonomik yönden desteklenmesi anlamına gelmektedir (SYDGM, 2005: 10). Böylece yardım yapma, bir daha yardıma muhtaç duruma düşmemek için gerekli olan ihtiyaçlardan biri olarak eğitimin alınması veya sağlık imkânlarından faydalanma şeklinde bir “şartla” yerine getirilmektedir.

Bundan dolayıdır ki, ŞNT politikaları, insan kaynağının geliştirilmesi, çocukların korunması, çocuklara dönük geleceğin geniş imkânlarla donatılması ve en önemlisi yoksulluğun diğer nesillere geçmesinin ve oluşabilecek olan bir yoksulluk kültürünün önüne geçilmesinin sağlanması açısından önemli bulunmaktadır (Seyyar, 2006: 297). Bu açıdan yoksullara yardım yapmakla, esasen onların yoksulluklarının giderilmesi ve kendi başlarına ayakta durabilmelerinin yolu sağlanmış olmaktadır. Çünkü yardım yapma “şarta” bağlanmaktadır. Bu şart, yardım alan kişinin, kısa vadede olmasa bile, ileride eğitim (vasıflı hale gelme) ve sağlık imkânları (fiziken güçlü olma) ile aktif bir hale gelebilme olanağına sahip olması; başka bir ifade ile kendi başına yeterli duruma ulaşabilmesi açısından, aktif sosyal politikaların içinde değerlendirilebilir.

2.2.2.2. Mikro Kredi

Yoksulluk karşısından diğer önemli bir aktif sosyal politika uygulaması, yoksulların finansal hizmetlere erişimi, onların ekonomik ve sosyal

açından gelişmeleri için önemli olmasından dolayı çok popüler bir araç haline gelen (UN, 2007: 18) mikro kredi örneğinde görülebilmektedir. Ticari bankalara başvurmasından bir netice alamayan -hatta kendisinin ifadesi ile "delilik" yakıştırmaları ile muhatap olan- Muhammed Yunus'un, kendi cebindeki 27 dolar ile 42 kişiye kredi vererek başlattığı proje ile ortaya çıkan mikro kredi (Yunus, 2003), "esas itibariyle aşırı yoksul insanlara öncelik vermek üzere, onlara kendi kendilerine gelir getirici bir faaliyette bulunmalarını sağlamak amacıyla verilen küçük bir sermayeyi ifade ediyor" (Akgül, 2006: 108). Başka bir ifade ile mikro kredi, çeşitli sebeplerle muhtaç durumda bulunanlara yönelik direkt yardım vermek yerine, onlara, bankalar, STK'lar ve resmi unsurlar aracılığıyla karşılıklı (kredi) yardım etmek anlamına gelmektedir (Korkmaz et.al., 2004: 17).

"Grameen Modeli" olarak da ifade edilen ve ilk olarak 1976 yılında Bangladeş'te uygulanmasına rağmen, en iyi uygulaması -bilinenin aksine- esas olarak gelişmekte olan ülkelerde değil de ABD ve Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde olan (Tosun, 2006: 12) ve dünyada 111 ülkede yaklaşık 80 milyon insanın kullandığı ve yaklaşık 400 milyon kişinin faydalandığı (Tosun, 2006: 13) mikro kredi uygulamasında, gelirin kötü durumda olması ile mikro kredi alma arasında doğru orantı bulunmaktadır (Akgül, 2006: 110). Kişi ne kadar ihtiyaç sahibi ise, o kadar mikro kredi almaya yakın sayılmaktadır.

Uygulamadaki öncelik ise, aşırı yoksul kadınlardır; bunlardan teminat ve kefalet istenmemektedir (Tosun, 2006: 12). Bu tip sosyal politika uygulamalarında, muhtaç durumdaki kadınların, "iş-kadınları"na dönüştürüldüğü söylenmektedir. Bu anlamda, (Muhammed Yunus'un) mikro kredi(sinin) çözümünün, bir meslek eğitiminden veya yeni bir meslek oluşturmaktan ziyade, yoksul kadınlara "kendi kendilerine istihdam" alanı yaratma üzerine yoğunlaştığı ifade edilmektedir (Neff, 2006: 66). Bu yönüyle mikro kredi, aktif sosyal politikaların önemli bir ayağı konumundadır.

Ancak mikro kredi, borç alanların kredi alanlara uygulanan programlara bağlı kalması, kâr amaçlı olarak borç verme güdüsünün ortaya çıkma

eğiliminde olması ve kadınlara yetki verilmesinin aksine, kadınlar üzerinden erkeklerin yetkisinin daha da perçinlenmesi açılarından eleştirilere maruz kalmaktadır (Neff, 2006: 66-67). Diğer eleştiriler ise, mikro kredinin süreklilik sorunu, kısıtlı alanı ve yönetimdeki zorluklarla ilgilidir. Bazı eleştiriler de mikro kredinin aşırı fakirlere ulaşım sağlamadığının sorgulanması üzerinedir (UN, 2007: 18).

"Tecrübe, yetenek ve girişimcilik ruhu olan, fakat başlangıç sermayesi olmayan yoksullara, uygun şartlarda, teminatsız, kefilsiz ve sadece güvene dayalı kredi imkânı sunan" (Işık ve Işık, 2007: 847) mikro kredinin Türkiye'deki uygulaması kapsamında dağıtılan miktar 100 YTL ile 700 YTL arasında değişmektedir. Ayrıca şu anda mikro kredinin genellikle kadınlara ve özürülere yönelik olmasına rağmen, ilerleyen dönemlerde bütün işsizlere, iş sahibi olmak isteyenlere verilmesi yönünde düşüncelerin olduğu da belirtilmelidir (Özden ve Arabacı, 2007: 843).

2.2.2.3. Negatif Gelir Vergisi (NGV)

Yoksulluk karşısındaki diğer bir aktif sosyal politika gayreti, "negatif gelir vergisi" olabilir. Kişileri tembelleğe itmesi yönündeki yaklaşımlardan (Seymen, 2004: 27) yola çıkarak, NGV'nin pasif yanından bahsedilebilse de esas itibariyle yoksul durumda olanları mikro kredi uygulamasına benzer şekilde, "çalışma"ya dönük olarak muhatap alması açısından aktif bir mahiyet arz etmektedir.

Aileye yıllık veya aylık geliri ve fert sayısına bağlı olarak yapılan bir nakit transferi olan (Kabasakal, 1995: 184) NGV, henüz tam anlamıyla uygulanan bir model olmayıp, ABD'deki pilot bölgelerde yapılan bazı uygulamaların sonucunda da başarısız görülen bir model olarak bilinmektedir (Seymen, 2004: 30). NGV, 1960'lı yıllarda Friedman tarafından dile getirilmiş, 1974 yılında OECD tarafından üyelerine önerilmiş, ABD ve İngiltere'de pilot bölgeler seçilmiş; zamanla Kanada, Almanya, Japonya ve Fransa'da kendisine yer bulmuş; ancak metodolojik hatalar ve örgütsel tutuculuktan dolayı yaygınlık kazanamamıştır (Kabasakal, 1995: 184).

NGV'ye göre, toplumda her aileye garanti edilmiş bir gelir söz konusudur. Kişileri tembelleğe (pasifliğe) itmeme için de, gelirler çalışma (aktiflik) sonucu elde edilmektedir. Bu elde edilen gelirin bir kısmı da, başta garanti edilmiş gelirden düşülmektedir (Seymen, 2004: 27). Örneğin 500 YTL, garanti edilmiş gelir olması durumunda, NGV'ye göre, devlet hiçbir geliri olmayan aileye aylık 500 YTL ödeyecektir. ABD'de uygulanan sisteme göre, kişi (aile reisi) çalışarak ayda 200 YTL kazanırsa, bu 200 YTL, 500 YTL aile yardımından düşülecek, neticede kişi çalışmasına rağmen gelir miktarında hiçbir değişme olmayacak, ailenin eline yine 500 YTL geçecektir. Diğer taraftan, kişinin çalışarak ayda 500 YTL kazandığı varsayıldığında, bu kez ilgili aileye hiçbir yardımda bulunulmayacak, aile çalışarak 500 YTL gelire sahip olacaktır. Dolayısıyla çalışarak ayda 500 YTL kadar gelir elde edebilecekler için, çalışmakla çalışmamak arasında gelir anlamında hiçbir değişiklik olmayacaktır (Seymen, 2004: 27). Bu durum ise, çalışma isteğini olumsuz olarak etkileme anlamında değerlendirilmektedir (Kabasakal, 1995: 187). Bundan dolayıdır ki, NGV pasifleştirici yön ile de nitelenmektedir.

3. YOKSULLUĞA VE YOKSULLARA DÖNÜK AHLAK YAKLAŞIMLARI

Yoksulluk ve yoksullara karşı geliştirilen politikalar ister pasif ister aktif olsun, bir yönüyle ahlak yaklaşımlarını içerisinde barındırmaktadır. Zira yoksulluk veya yoksullara dönük politikalar, bir anlayışın/zihniyetin ürünüdür ve her bir zihniyet, bir ahlaktan beslenmektedir. Bu açıdan, ahlak yaklaşımlarının yoksulluk ve yoksul algıları içerisindeki yeri önem arz etmektedir.

Çalışmanın esasını da teşkil eden bu bölümde, yoksulluk ve yoksullar konusunda ahlak yaklaşımları, iki temel eksende değerlendirilecektir. Bu eksenin birinci ayağında, "yoksulluğa karşı" bir duruş olarak "bireysel ve toplumsal ahlak"ın çerçeveleri sunulmaya çalışılacaktır. İkinci ayağında ise, "yoksullara karşı" bir tavır olarak sunulan bazı yaklaşımlar ve Protestan-liberal ahlak çizgisinin yoksullukla ilişkisine değinilecektir. Son olarak da, dinlerin ve özellikle İslam dininin yoksullukla ilintisi ele alınacaktır.

3.1. Yoksulluğa Karşı Bireysel ve Toplumsal Ahlak Duruşu

3.1.1. Bireysel Ahlak: İnsan Hakkı

Yoksulluk sorununa karşı ortaya konabilecek bir ahlak yaklaşımı olarak, ilk önce bizzat kişinin bireysel olarak ahlaki bir duruş sergilemesi söz konusu olabilir. Bu açıdan, burada yoksulluğa karşı duruşun "insanî" yönü ortaya çıkmaktadır. En başta, insanın "insan" olmasından kaynaklanan hakkı olarak yardım alma algılamasının, henüz yeni sayılabilecek bir geçmişi olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu anlamda, Sanayi Devrimi'nin ağır çalışma ve yaşam koşullarının, kamuoyunu duygusal manada etkilemesi ve işçi sınıfının sosyal hayatına dönük algıların oluşması (Altan, 2004: 99), aynı zamanda yoksul durumda olanlara dönük yardımlaşmanın insanî yaklaşımına da etki etmiştir.

Yoksulluk, insanla ilgilidir. Öyleyse, basit bir bağlantı ile yoksulluk alanına verilecek değer insanın bizzat kendisine verilmesi anlamına geleceği anlaşılır. Onun için, statü farkı veya ırk, dil, din ve cins ayrımı gözetilmeden (Akkaya, 1966: 20), bizzat insanın insan olması, yoksulluğa bakışta esas hareket noktasıdır. Gerçekten, "yüreği iyi hislerle çarpan" her insanın, yoksulluğu "insanîyetperverlik" ekseninde ele alması beklenmektedir (Lundberg, t.y.: 6). Çünkü temel insan haklarının, en yoksul durumdakilerin çıkarlarına çalışması, bunun paha biçilmez bir değerini de ortaya koymaktadır (Galtung, 1999: 127).

Bizzat kişinin kendisinin yoksulluğa karşı olması (yoksulluğa karşı tutumu) diye ifade edilebilecek olan "bireysel ahlak" çerçevesinde değerlendirilebilecek önemli bir çerçeve, "faydacı ahlak" ile ilintili olarak ele alınabilir. Faydacı ahlakın çıkış noktası, var olan yoksulluğu azaltma veya hafifletme anlamında kişinin bireysel bir katkıda bulunma zorunluluğunun olup olmaması ve varsa bunun sınırlarının çerçevesinin ne olduğudur (Kuyurtar, 2003: 112). Başka bir ifade ile faydacı ahlakın ana eksenini, bireysel ahlakın yoksullukla ilintisinin olup olmadığıdır. Bu yaklaşıma göre, özellikle mutlak yoksulluğa maruz kalmış olanların hayatlarını iyileştirebilecek durumda olan ve ahlakî değerler

oluşturabilme kapasitesine sahip olanların söz konusu yoksulluğu azaltmada yükümlülükleri bulunmaktadır (Kuyurtar, 2003: 112).

Mutlak yoksulluk, insanın istemediği dilenme, emeğini satarken köleleşme, fuhuş yapma gibi durumlarda olmaları bakımından, insani değerlerin yaşanmasını engelleyen, insanların onurlarını zedeleyen bir hüviyete sahiptir (Kuyurtar, 2003: 115). Bu durum ise, “insanlık ayıbı” olarak ifade edilmektedir (Karataş, 2003: 92). İşte böyle bir insanlık ayıbının çözümü, yoksulluk, insan hakları bağlamında ele alınabilecek olan “faydacı ahlak” yaklaşımı içerisinde bulunabilmektedir. Bu açıdan, faydacı ahlak anlayışına göre, yapılması gereken şey, mutlak yoksulluk dolayısıyla acı çeken insanları kurtarmak için bireysel kaynakların seferber edilmesidir. Bunun manası ise, çok pahalı giyim tarzları, pahalı tatiller, pahalı araba, ikinci-üçüncü eve sahip olma gibi “temel ihtiyaçtan olmayan alışkanlıkların terk edilip”; bunların yerine kaynakların mutlak yoksulluğu azaltmak için kullanılmasıdır. Çünkü mutlak yoksulluktan kaynaklanan önlenebilir acılar ve ölümler, ahlaksal bakımdan ihtiyaç dışı tüketim alanlarından çok daha önemlidir. Öyle ki, bu yaklaşıma göre, birini yoksulluktan kurtarma imkânı varken, lüks tüketim alışkanlıklarında ısrar etme sonucunda, insanın ölümüne seyirci kalmak, onu öldürmekle aynı ahlakî içeriğe sahiptir ve bu duruma neden olanlar bir bakıma bu ölenlerin katilleridirler (Kuyurtar, 2003: 117-118).

“Katil” tabiri, bazı durumlarda modern dönemin “bireysel ahlaksızlığı” ifadesi ile eşdeğer görülebilmektedir. Buna göre, zaman içinde “bireyselciliğe” indirgenen, yani herkesin kafasına göre farklı algulamalara maruz kalan bir ahlak anlayışı ortaya çıkmakta; bunun sonucunda da “bireysel ahlaksızlık” kendisini göstermektedir (Adanır, 2004: 154). Zengin ülkelerde yaşayan ve dünya %16’sını oluşturan nüfusun, toplam dünya gelirinin %81’ine sahip olması ve bunların sadece gelirlerinin %1’inden vazgeçmesi (yani aktarması) durumunda bile yoksulluğun bir gecede ortadan kalkacağı gerçeği ile karşı karşıya olunması (Pogge, 2004: 159), faydacı ahlakın keskin yaklaşımının zeminini anlamak açısından kayda değerdir.

3.1.2. Toplumsal Ahlak

Yoksulluğa karşı duruşta ikinci ahlak duruşu noktası, toplumsal çerçeve ile ilgilidir. Adam Smith merkezli neo-klasik iktisat ekolünün bir uzantısında “ekonomik insan” tipi mevcuttur. Ona göre, insanların ekonomik hayattaki davranışları, süreklilik arz eden tercihler arasında faydasını maksimize etme ve bilgi ve farklı pazarlarla ilgili diğer getirilerinin optimum miktarda toplamasını sağlayacak hedefler ekseninde gelişmektedir. Burada, “ekonomik insan”ın ana dürtüsü, kendi faydasıdır; başkası onun için çok da önemli değildir. Bu yaklaşımı sert bir şekilde eleştirenler, “davranışçı yaklaşım” sergilemişlerdir. Buna göre, “ekonomik insan”, tek boyutlu faydacılık fonksiyonu ile hareket eden, gelişmemiş sosyal bir ilkel varlık (social moron) olarak ele alınmıştır. Daha öte bir eleştiri ise, ekonomik insanı sadece mekanik, tek-boyutlu, kendisini düşünen sosyal bir hayvan olarak algılayan ruhsuz natüralist bir yaklaşım içerisinde olmasıyla ilgili olarak yapılmaktadır. Bunların alternatifi ise, “davranışçı insan” modeli şeklinde ortaya konmuştur. Buna göre, kişi faydasını maksimize etmek yerine, sınırlandırdığı hedefler içerisinde kendisini “tatmin” eden alternatif sonucu tercih etme üzerinden hareket etmektedir. Böylece, kişi, ekonomisinde “tatmin” olmayı merkeze almaktadır ve ona göre davranış sergilemektedir (Kurtulmuş, 1998: 169-176). İşte, insanın davranışçı yaklaşım etrafında geliştirdiği bu tatmin olma duygusunun “toplum” ile sınırlı tutulmasıyla şekillenebilen bir yoksulluğa karşı duruş anlayışı söz konusu olabilmektedir.

Bunlardan dolayı, toplumların, kendi varlık sebeplerinden ötürü ortaya çıkan yoksulluğa ve muhtaçlığa çözüm üretmekle görevli oldukları dile getirilmektedir. Aksi durumda, yani toplumun, yoksulluğa karşı görevini yerine getirmemesi halinde, ödenecek maliyet daha büyük olabilmektedir. Örneğin, İngiltere’de maden işçilerinin sayıca çok olduğu ve ancak ekonomik durumlarının oldukça düşük olduğu beş bölgede yapılan bir araştırmaya göre, yetişkin nüfusun %63’ünün, genç nüfusun %70’inin suça yöneldiği, yani suç olabilecek eylemlere giriştiği saptanmıştır (Türkcan, 2003: 18). Ancak toplumların görevlerini yerine getirmeleri sırasında particilik, hemşericilik, bölgelilik, tarikatçılık,

mezhepçilik, aşiretçilik, arkadaşlık gibi unsurlara asla yer verilmemesi dikkat edilmesi gereken noktalardandır (Seyyar, 2006: 295).

Aynı şekilde, hasta olan biri, hasta olmasından dolayı şefkate ve yardıma muhtaç olacaktır. Kişinin hasta olması, sadece kendi kusuru olsaydı veya bu hastalığından topluma zarar gelmesi söz konusu olmasaydı, kendisine yardım etmek yoksulluğa karşı duruşun ahlaki çerçevesine girmeyen bir davranış olabilecekti. Ancak kişinin hastalığa yakalanmasında toplumun da katkısı bulunabilmektedir. O açıdan bu kişiye yardım etmek, toplumun esas vazifelerinden biri olmaktadır (Duru, 1939: 6-7).

Fakat burada toplumun yoksulluk karşısındaki ahlak duruşunun sadece sözle kaldığı, bu duruşun yansıması olarak herhangi hamlenin olmadığına dair eleştiriler olabilmektedir. Başka bir ifade ile toplum tarafından yoksulluğun çok üzücü bir sorun olduğu belirtilmesine rağmen, bu durum, eyleme dönüşmemektedir (Pogge, 2004: 160). Buna göre, düşüncenin veya sözlerin eyleme dönüşmemesinin bir nedeni bilgisizlik ise, diğer bir nedeni de, yoksulluğun giderilmesinin çok zor olduğuna dair oluşan inancın etkisinde kalmaktır. Çıkış yolu ise, bu konudaki toplumsal bilinçlenmenin artırılması ve eyleme dönüşmesidir (Pogge, 2004: 165).

Diğer bir çıkış yolu olarak aile temelli dayanışma ve yardımlaşma modeli önemli gözükmemektedir. Buna göre, aile ve akrabalık temelinde var olan geleneksel yardımlaşma ve dayanışma dinamiklerinin etkisiyle yoksulluk, çoğu zaman kontrol altında tutulabilmiş ve bundan dolayı aile ve akrabalık bağları, yoksulluk söz konusu olduğunda toplumsal ahlak çerçevesinde tampon mekanizma işlevini görmektedir (Seyyar, 2006: 318). Ailenin gücünün zayıfladığı veya ailenin ulaşamadığı noktalarda, sivil toplumun katkısı, yoksulluk karşısında toplumsal ahlakın bir duruşu anlamında kıymetli bir durum arz etmektedir. Çünkü sivil toplum, aynı zamanda yoksulluğun ortadan kaldırılması gerektiği konusunda kolektif (toplumsal) bilinçlenmeye katkı sağlamaktadır (Seyyar, 2006: 322-323).

3.2. Yoksullara Yardım Yapmaya Karşı Olmanın Ahlakî Gerekçeleri

Yoksulluğa karşı olunmasına rağmen, belirli noktalardan “yoksullara” da karşı olunabilmektedir. Başka bir ifade ile yoksulluğun giderilmesi noktasında hemfikirlik olabilese de, yoksulluğun öznesi olan yoksullara karşı da bir duruş sergilenebilmektedir. Bunun böyle olmasında, yoksullara yardım yapmanın, yoksulları bağımlı ve tembel kılacağı, yoksulların istismara meyledebilecekleri ve küçük düşürülme/damgalanmaya maruz kalabileceklerine dönük endişe yatmaktadır.

3.2.1. Yoksulların Bağımlı ve Tembel Hale Gelebilmeleri

Yoksullara yardım yapmayı eleştirenlerin işaret ettikleri bir durum, yardım alan yoksulların tembelliğe itilmesi ve yoksullarda yardım almanın bir bağımlılık haline gelmesi üzerinedir. Adam Smith'e göre, yoksullara yönelik olarak yapılan yardımların hiçbir yararı yoktur, çünkü yardım alanlar tembelliğe alışmaktadırlar (Çakır ve Aldemir, 2001: 179). Bu çerçevede, örneğin 1795 İngiltere'sinde çıkartılan ve yoksulların, evlerinde kaldıkları süre içinde yardımdan faydalanmaları ve ailelerin, nüfuslarına göre ayarlanan bir ek katkı sistemi ile kazançların normal ihtiyaç sınırlarına getirilmesine dayanan Kanun'a karşı duruşlar sergilenmiştir. Çünkü bu tür yardımların tembelliği teşvik edici ve ahlak bozulmalarına yol açıcı olduğu ileri sürülmüştür (Çengelci, 1985: 48-49).

Yoksullara yardımın tembelliğe ve bağımlılığa sevk ettiği yönündeki benzer bir yaklaşım da ABD ile ilgili olarak dile getirilmiştir. Ducker'in aktardığına göre, ABD'deki yoksul insanlara, özellikle de siyahlara yapılan yardımların miktarı arttıkça, bu insanlar, daha yoksul ve daha çaresiz duruma düşmektedirler. Bu durumun ABD'deki yardım mekanizmalarına güç kazandırmak yerine, güç kaybettirdiği dile getirilmektedir (Çakır ve Aldemir, 2001: 180). Bulgaristan'daki Romanlar'ın sadece sosyal yardımlardan geçinmeleri dolayısıyla “sosyal yardım tüketicileri” (Marinova, 06.12.2008) olarak adlandırılmaları, yoksullara yardıma yöneltilen tembellik ve bağımlılık çerçevesindeki eleştirileri daha bir haklı çıkarabilecek niteliktedir. Bu durum

“yoksulluk kültürü” çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Buna göre, yoksulların “sürekli alıcı konumunda” bir rol tanımına sıkışmaları söz konusu olmaktadır (Karataş, 2003: 99). Bunlardan çıkış yolu olarak, çok yönlü sosyo-kültürel programların devreye sokulması dile getirilmektedir (Seyyar, 2006: 350).

Bütün bunların yanında, yoksullara yardımın tembelliğe itmesinin gerçekliği bütünüyle yansıtmadığını belirten görüşler de bulunmaktadır. Buna göre, yardım alanların tembel olmaları veya tembelliğe alışmaları ve çalışmak istememeleri algısı yanlıştır; doğru olan ise, yardım alanların işlerini kaybetmelerinden veya başka olumsuz nedenlerden dolayı yardıma muhtaç olmalarıdır (ISAC, 08.05.2008).

3.2.2. Yoksulların İstismar Edici Tutumları

Yoksullara yardım yapmama isteğinin ve görüşünün ahlaki dayanaklarından bir diğeri, yoksulların “istismar” a meyletmesiyle ilintilidir. Yoksullara yardımda istismar iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi, haksız sebeplerle yani ihtiyaç sahibi olunmamasına rağmen yardım talep etme veya alma ile ilgilidir. İkinci istismar türü ise yardımlardaki mükerrerlik ile ilgilidir; bu durum, aynı kişinin farklı kurumlardan ayrı ayrı yardım alması anlamına gelmektedir.

İstismar, küçük yerleşim birimlerinde tespitinin kolay yapılabilmesine rağmen, büyük yerleşim yerlerindeki tespit zorluğu (Çengelci, 1985: 58) dolayısıyla, yoksullara yardım açısından önemli bir sorun olabilmektedir. Türkiye’de Konya’da Dost Eli ve Deniz Feneri Dernekleri’nin ortaklaşa gerçekleştirdikleri tespit çalışmasına göre, ihtiyaç isimlerinin %70’e varan oranda istismarcı olması (Arı, 2003: 166), (genellenebilir olmasa da) yoksullara yardımın istismara açık oluşunu ortaya koymasından önemli bir örnektir.

Diğer taraftan, sistemden kaynaklanan istismarı önleyici hamlelerin ve kurulların yine sistemin özünde bulunduğu belirtilmektedir (Çengelci, 1985: 60). Buna göre insanlar, gerçekten ihtiyaçları olmadıklarında, özellikle bürokrasinin yapısından dolayı buralardan geçici ve cüzi

miktarlar için yardım talep etmeyeceklerdir. Fakat bu yaklaşım, ihtiyacın şiddetini dikkate almamaktadır. Hâlbuki ihtiyacın şiddeti, bürokratik engelleri aşabilecek düzeyde olabilmektedir. Bu da şiddetli ihtiyaç dolayısıyla “mükerrerlik” çerçevesinde bir istismarın kapısını aralayabilmektedir.

3.2.3. Yoksulların Damgalanma-Küçük Düşürülmesi Endişesi

Yoksullara yardım yapmaya karşı olanlar tarafından, yoksullara yardımın olumsuz yanları sıralanırken, yardımdan yararlanacak kişinin muhtaç olduğunu kanıtlamak zorunda kalması ile ilintili olarak ortaya çıkabilen onur kırıcı davranışlar da ön plana çıkmaktadır (Gerek ve Oral, 2004: 44). Yardım alırken, bireyin “damgalanması” (Özdemir, 2004: 129) anlamına da gelen bu durum, birey üzerindeki psikolojik olumsuz etkileri açısından tehlikeli bulunmaktadır. Bu açıdan, yardım alanların, muhtaç durumda olduklarını ispatlamak zorunda kalmalarından doğan ve resmi mercilerin takdirinde gelişen bir süreç söz konusu olmaktadır (Dilik, 1980: 71). Böylece, muhtaç olanların resmi mercilere minnet etmesi gibi bir durum ile karşı karşıya kalılabilmektedir.

Yoksullara yardımın bu olumsuz yönünden olsa gerek, muhtaç potasında olanların, kendilerinin içinde buldukları olumsuz koşulların (yoksulluğun) çok önemli olmadığını belirtme ve dolayısıyla kendi buldukları hallerini inkâr etme eğilimlerinin ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Buğra, 2003/2004: 78). Başka bir ifade ile “damgalanma” korkusu, yoksulların, kendilerinin muhtaç olduklarını ortaya koymalarına mâni olabilmektedir.

Bahsedilen bu olumsuz yönleri gidermek noktasında çeşitli çözümler sunulmaktadır. Bunlardan bir tanesi, yardım uzmanlarının hal ve davranışları ile sıkıntının üstesinden gelinebileceğini savunmaktadır (Gerek ve Oral, 2004: 44). Buna göre, konusuna hâkim uzmanların çabaları, sorunları önemli ölçüde çözecektir. Bu açıdan, yoksulları damgalayan ve küçük düşüren davranışlar yerine, onların kişiliklerini zedelemekten onlara yardım sunma noktasında, uzmanların önemli görev üstlenebileceği düşünülmektedir.

Çözümlerden bir diğeri de yoksullara yardımların vakıflar yolu ile yapılmasında ele alınmaktadır (Öztürk, 1983: 136). Bu yaklaşıma göre, vakıf yoluyla yapılan yardımlar, yoksulların kişisel yardımlarla zedelenebilecek olan kişiliğini ve şahsiyetini aşağılık duygusundan kurtarır. Böylece, vakıftan faydalanacakların kişisel olarak isimleri belli olmadığından, yani damgalanma söz konusu olmadığından, yardım alan kişinin onuru ve şahsiyeti muhafaza edilmiş olur.

3.3. Protestan-Liberal Ahlak ve Yoksulluk

Yoksullar konusunda "Protestan-liberal ahlak" olarak ifade edilebilecek olan ahlak anlayışı, burada iki çerçevede değerlendirilecektir. Birinci çerçeve, Protestan-liberal ahlakın yoksullar/yoksulluk algısıdır. İkinci çerçeve ise, bizzat günümüz liberal ekonomik politikalar karşısındaki yoksulların durumudur.

"Protestan ahlakı"nda bireyselliğin savunulması, buna destek olması noktasında bireyin çok çalışması ve kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışması ön plandadır. Buna göre, Protestan ahlak, maddi refahı öncelemekte ve bireyin kişilik ve davranışlarından çok, elde edilen refahın büyüklüğüne bakmaktadır. Bundan dolayı, maddi refahın elde edilememesi (yoksulluk), kişinin kendi hatası olarak telakki edilmektedir (Ersöz, 2004: 24). Protestan ahlakını sistemli olarak açıklayan ve bu ahlakın liberal (kapitalist) ahlakla ilişkisini ortaya koyan Weber'in ifadesi ile "fakir olmayı istemek, hasta olmayı istemekle aynı şeydir" ve bu durum Tanrı'nın şerefine zarar vermektedir (Weber, 1997: 144).

Protestan ahlak, kendisini liberal ahlak anlayışında göstermektedir. Klasik liberal anlayışa göre, devletin genel bir sosyal refah sağlama görevi söz konusu değildir. Bundan dolayı, devlet sadece ekonomi dışında kalmakla kalmaz, sosyal hayatın işleyişine de karışmaz. Bu yaklaşımın bir ürünü olarak, toplumun genel refahının bireylerin toplam refahından ileri geldiği ifade edilmektedir (Özdemir, 2004: 61-63). Böyle bir anlayış, yoksul durumda olan veya bu duruma düşen bireyi "tek başına" bırakan bir anlayış anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan, liberal ahlakın yoksulluk/yoksullar karşısındaki yaklaşımını sadece belirtilen bu keskin hali ile düşünmek de yanlış olabilir. Çünkü Rawls tarafından dile getirilen "dağıtıcı adalet" anlayışı (ki bu anlayış "sosyal liberal" görüş olarak ifade edilmektedir), toplumda dezavantajlı konumda bulunanların ve özellikle yoksulların lehine olmak üzere, devletin bazı görevler yüklenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Buna göre, yeniden dağıtım politikaları ile en kötü durumda olanların (yoksulların) durumları düzelecektir. Çünkü insanlar, gelecekte kendilerinin de benzer duruma düşebilecekleri bir durumun olduğuna inanmaktadırlar (Özdemir, 2004: 87-88).

Buna karşın, liberal ahlakın, yoksulluk/yoksullar konusunda Hayek ve onun "piyasa adaleti" anlayışı merkezli sert yaklaşımlara da rastlanmaktadır. Hayek ve ondan beslenen neo-liberallere göre, piyasada "sosyal" ya da "dağıtıcı" diye bir adaletin yeri yoktur. Buna göre, serbest piyasa, yoksulluk, evsizlik, işsizlik gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir, ancak bundan dolayı devletin, kaynakları yoksullara dönük yeniden dağıtıcı bir mekanizma ile işletmesi âdil değildir. Çünkü sosyal adalet kavramı bir "seraptan ibarettir" ve olması gereken adalet, piyasanın kurallarının geçerli olduğu "piyasa adaleti"dir (Özdemir, 2004: 89).

Hayek'e benzer ve onu pekiştiren bir yaklaşım "liberteryen" görüş çerçevesindedir. Nozick'in "pür piyasa adaleti" kavramı etrafında ele alınan görüşe göre, kamu refah önlemleri, paternalistiktir. Başka bir ifade ile devletin vatandaşlarını kanatları altına alma hamlesidir. Oysa devletin, "koruyucu" fonksiyonları dışında fonksiyonlarında bir genişleme yapması (kanatlarını her yana atması), bireysel hakları ihlal etmek anlamına gelecektir ki, bu da adil değildir. Bundan dolayı, Nozick'e göre, adil bir şekilde elde edilmiş mülk ve zenginliğin, devlet eliyle yoksullara yeniden dağıtılması, adil değildir ve devletin buna hakkı yoktur. Dolayısıyla, herhangi bir refah devleti anlayışı kabul edilemez. Bu noktada tek meşru yol, özel hayırsever kuruluşları yoluyla yoksulluğun giderilmesidir (Özdemir, 2004: 92-93).

Bu yaklaşımlar ışığında, Protestan ahlakından beslenen liberal ahlakın temelinde ekonomik güç ve bu gücün hak doğurucu olması anlayışının

olduğu söylenebilir. Buna göre, Pogge'nin de teorisine atfen, var olan liberal düzenin kurallarına göre, ülke içinde gücü elinde bulunduran herhangi bir kişi ya da grubun, o ülke kaynaklarını, ülke insanların adına satmaya ve borçlanmaya hakkı olmaktadır. Burada, yönetenlerin iş başına geliş biçimleri önemli olmamaktadır (Pogge, 2004: 161-162). Böyle bir ahlakın altında kalan insanların, söz haklarının başka bir ifade ile yoksullukları durumunda kendilerine olan yaklaşımların pek de iç açıcı olmayacağı söylenebilir. Zira liberal ahlakta, hak sebebi, gücü elinde bulundurmakla ilgilidir, ki yoksulların güçlerinden bahsedilememektedir. Dolayısıyla, var olan liberal ekonomik düzen (liberal ahlak), doğrudan veya dolaylı olarak insanların hayat standartlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Pogge, 2004: 169).

Gerçekten de liberal ahlakın taşıyıcısı konumundaki küreselleşmenin, 1997 Ticaret ve Kalkınma Raporu'na göre, fayda getirmediği; küreselleşme ile dünyada büyüme düşerken, gelir adaletsizliğinin arttığı ifade edilmektedir (Kale, 2003: 73). Gelir adaletsizliği ise, yoksulların yoksulluğa düşmesinde en önemli etkenlerden biri konumundadır.

3.4. Din Ahlakı ve Yoksulluk

Din ile yoksulluk yan yana geldiğinde, ilk bakışta dinin yoksullukla baş etme stratejilerinde esaslı bir engel oluşturduğu varsayımına dayalı yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Bu yaklaşımlara göre, din, yoksulluğa yol açmaktadır, yoksulluğu meşrulaştırmaktadır; bundan dolayıdır ki, yoksullukla mücadelede din, bir engel teşkil etmektedir (Subaşı, 2003: 263). Böyle bir yaklaşımın varlığında, dinsel söylemlerin etkisinden bahsedilmektedir. Örneğin, İncil'de yoksulluk, hemen hemen tercih edilmesi gereken bir hayat şekli olarak tasvir edilmekte, uzak doğu inanışlarında da yoksulluk, asketik bir hayat tarzının kaçınılmaz bir ögesi olarak öne çıkmaktadır. Bu durumlardan dolayı, dinle yoksulluk arasında bir uyumun varlığı gibi bir kanaat ortaya çıkmaktadır (Subaşı, 2003: 266).

Bu çerçevede, çalışmanın bu kısmı, dinle yoksulluk arasında böyle bir ilişkinin olup olmadığı noktasına da atıf yaparak, ilk etapta genel olarak

dinlerin yoksullukla ilintisine yer vermektedir. İkinci bölümünde ise, yukarıda belirtilen tartışmalar da göz önünde bulundurularak İslam ahlakı ve yoksulluk ilişkisine bakılmaktadır.

Dinler, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde servet ve nimetin doğada var olduğu, ancak bu nimetleri elde etme ve kullanma noktasında âdil olmayan yollara bizzat insanların eliyle gidildiği yönünde ortak noktalara sahiptirler. Tevrat'a göre ülkede her zaman yoksulun olacağı, Hıristiyan öğretilerine göre de yoksulların her zaman insanların arasında olacağı yaklaşımı da söz konusudur (Yaman, 2003: 215). Yine *Yahudilik*'te, herkes, sahip olduğunun onda birini zekât olarak vermek zorundadır. *Hıristiyanlık*'ta da net bir oran olmamakla birlikte, benzer bir durumdan bahsedilebilmektedir (Yaman, 2003: 217).

İslam'da ise, esas itibarıyla yoksulluk karşıtı söylemin varlığından bahsedilebilmektedir. Öyle ki, bu yaklaşımdan hareketle İslam dinine aktivist anlamlar da yüklenebilmektedir (Subaşı, 2003: 273). Hatta Kuran açısından Allah'ın hoşnutluğunu elde etmenin yolu, yoksullara yardımdan geçmektedir, denilebilir. Zira yoksullara zekât, sadaka vermek, doyurmak, destek olmak çok önemli bir vazife olarak görülmüş; bundan dolayı da Kuran'da bu konudaki tehdit ve teşvikler sıkça tekrarlanmıştır (Cebeci, 2003: 293). Başka bir ifade ile İslam ahlakına göre, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak, onların istek ve arzularına öncelik vermek ve onların içlerinde buldukları durumdan kurtarmak için mücadele etmek, Allah'ın safında olmak anlamına gelmektedir (Aydın, 2003: 246). Gerçekten de, Kuran'da 32 kez zekât kelimesi kullanılarak, zekâtın önemi ortaya konmakta ve yoksullara mal ve para aktarma anlamında onlarca defa da infak, sadaka ve benzeri kavramlara da yer verilmekte; hatta bazı suçların giderilmesi (kefareti) karşılığında yoksulların lehine düzenlemeler bulunmaktadır (Yaman, 2003: 217-218).

İslam ahlakı, yoksullara karşı yardımı bu kadar önemserken, yoksulluğu övmemekte, aksine ne zenginliğin ne de yoksulluğun kendi başına imrenilecek bir şey olmadığını ortaya koymaktadır (Subaşı, 2003: 268). Buna göre, İslam ahlakının vurgulamak istediği nokta, bir kısım insanların yoksulluk karşısında kıvrınmalarına karşın, diğer bir kısım

zengin bu durumu görmezlikten gelmemelerine dönük bir hamle olarak görülmektedir. Bu açıdan, yoksula yardım edebilecek durumda olanın yardım etmesi, İslam ahlakına göre son derece ahlaki bir davranıştır (Armağan, 2003: 330). Başka bir ifade ile toplumun bir kesiminin yoksulluk içindeyken, diğer kesiminin sefahat (zenginlik) içinde gönül eğlendirmeleri, İslam'ın ahlakî prensipleriyle çelişmektedir (Alper, 2003: 364). İddia edildiği gibi, İslam'da bir yoksulluk (fakirlik) olgusunun övgüsünden söz edilememektedir. Çünkü İslam'da fakirlik doğal olarak korkulan ve istenmeyen bir durum şeklinde ifade edilmiştir (Subaşı, 2003: 269).

Sonuçta dinin, yoksulluğa karşı geliştirilen politikaları engellemediği, aksine yoksullukla ortaya çıkan gerilimi tek tek birey düzeyinde zayıflatmakta olduğu, bunun etkisiyle de toplumsal bir çatışma ortamı oluşmadan yoksulluğun kontrol altına alınabildiği bir imkânın, din ahlakî ekseninde mümkün olduğuna işaret edilmektedir. Buna göre, toplumsal gerilimler, yoksulluk sonucunda ortaya çıkabilecek olan çatışmalar, dinin tanımladığı bir kültürel kodlanma içinde kontrol altına alınabilmektedir. Ancak burada yoksulluğa dönük var olan sıkıntıları aşmaktan ziyade, var olan sıkıntıyı (kadere inanma, tevekkül gibi kavramlarla) açıklamaya dönük işlevin varlığı söz konusu olmaktadır (Subaşı, 2003: 276-277).

4. SONUÇ

Yoksulluk, çeşitli politikalar yoluyla önlenmeye, giderilmeye, azaltılmaya veya hafifletilmeye çalışılmaktadır. Esas itibarıyla, yoksulluğa karşı geliştirilen bu politikaların bir kaynağı olarak "ahlak yaklaşımları"nın ortaya konması gerekmektedir.

Ahlak yaklaşımları dört ana kategoride ele alınabilmektedir. Bunların birincisi, yoksulluğa karşı ahlakî bir duruş olarak bireysel ve toplumsal ahlak çerçevesinde değerlendirilebilir. Bireysel ahlak anlayışına göre, kişi insan olmasından dolayı, yardım almayı hak etmektedir; bu bir insan hakkıdır. Yardım yapmanın ahlakî dayanağı ise, faydacı ahlak ekseninde ifade edilebilir. Buna göre, kişi, ihtiyacı dışındaki lüks harcamalarını yoksul durumda olan kişiye aktarmalıdır, aksi durumda yoksulun ölmesinden bu kişi sorumlu olacaktır. Toplumsal ahlak ise, varolan yoksulluğun kaynağının toplumdan gelebileceği ve dolayısıyla yoksullara yardımın toplumun bir vazifesi olacağı şeklinde tarif edilebilir. Toplumsal ahlakın "söz" olmaktan "eyleme" dönüşebilmesi içinse, "toplumsal bilinç" gerekmektedir.

Yoksullukla ilgili ahlak yaklaşımlarının ikincisi, "yoksullar"a yardım yapmaya karşı olma ahlakî şeklinde ifadelendirilebilir. Bu yaklaşımın temelinde, yoksulların bağımlı-tembel hale gelmesi, istismarın olması ve damgalanma-küçük düşürülme faktörleri bulunmaktadır. Bu ahlaka göre, yoksullara yardım etmek, onları yardım almaya alıştırmak, onları yardıma bağımlı kılmak ve böylece onları tembelleştirmek anlamına geleceği için sakıncalıdır. Benzer şekilde, yoksulların gerek ihtiyaç olmadıkları zaman ve gerekse ihtiyaç olmasına rağmen mükerrer şekilde yardım almaları bakımında istismar ettikleri durumların olmasına dayanarak, yoksullara yardım yapmama yönünde yaklaşımlar da söz konusudur. Yardım yapmama yönündeki son yaklaşım ise, daha çok yoksulların küçük düşürülmesi ile ilgilidir. Burada yardım almak için yoksulların muhtaçlık tespitinde damgalanması ve bunun yoksulda oluşturacağı psiko-sosyal zararların etkisiyle ortaya çıkan bir ahlakî karşıtlık söz konusudur.

Yoksulluk konusunda üçüncü bir ahlak noktası ise, Protestan-liberal ahlak çerçevesindedir. Buna göre, liberal ahlak bir yandan var olan yoksulluk ortamından sorumlu gözükmesine rağmen, bir yandan da yoksulların hallerinin kaynağını (bazı farklı yaklaşımlara rağmen) genel olarak yoksulların kendisine bağlamaktadır.

Yoksullukla ilgili son ahlakî çerçeve, din ile alakalıdır. Temel olarak dinin yoksullukla mücadele engel teşkil ettiği yaklaşımının ön plana çıkmasına rağmen, esasında gerek Yahudilik, gerek Hıristiyanlık ve gerekse İslam'da yoksullukla mücadelenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Buna göre, yoksullara yardım etmek, en önemli ahlakî duruş olarak vaaz edilmekte; bunu gerçekleştirmek takdirle karşılanmakta, aksi durumlara dönük ise tehditler (yaptırımlar) ortaya konmaktadır. Öyle ki, İslam'ın yoksullukla ortaya çıkabilecek olan çatışmayı frenleyici bir işlevinin varlığı söz konusu olmaktadır. Ancak bu durum, günümüzde yoksulluğu yok etme hamlelerinin varlığından çok, yoksulluğu açıklayıcı ve yoksulları psikolojik anlamda dengeleyici bazı kavramların mevcudiyetinden ileri gelmektedir.

Sonuçta, yoksulluk karşısında ahlakî çerçeveyi ortaya koymak, bir yandan yoksulluğun nedenleri anlamaya yardımcı olacaktır, diğer yandan da var olan yoksulluk sorununun büyümesine engelleyici tedbirlerin alınmasında önemli rol oynayacaktır. Bundan dolayı, "yoksulluk ahlakî"nin hem yoksullar hem de yoksullara dönük politika üretenler tarafından detaylı bir şekilde ele alınması ve içinin doldurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acı, E., Sezgin, F., (2007), *İnsani Yoksullukla Mücadelede Bir Sivil Toplum Proje Örneği: İnsanca Yaşam Projesi*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (573-582), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Adanır, O., (2004), "Ulusal Burjuvazi ve Lâik Ahlak," *Doğu Batı*, (sayı: 29), 145-156.
- Akgül, A., (2006), "Yoksulluğu Aşmada Yeniden Kalkınma İktisadı mı?," *İktisat Dergisi*, (sayı: 472-476), 105-128.
- Akkaya, Z., (1966), "Atatürk, Sosyal Hizmet ve Toplum Kalkınması," *Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 3 (sayı: 1), 20-23.
- Aktan, C.C., Vural, İ.Y., *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, Aktan, C.C., (ed.) **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-İş Yayınları, 2002, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf>, [06.12.2008, WEB].
- Aldemir, Ş., (2007) '*Çalışan Yoksul' Olgusu ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (759-770) Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Alper, H., (2003), *İtikattan Pratiğe Uzanan Bir Zincirde İslam'da Yoksulluğun Çözümü (İtikadî ve Ahlakî İlkeler)*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (358-367), C. II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Altan, Ö.Z., (2004), **Sosyal Politika Dersleri**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arı, A., (2003), *Yoksullukla Mücadelede Yerel Bir Dost: Dost Eli*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (160-167), Cilt III, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Arın, T., (2004), *Refah Devleti: Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu*, Balkan, N., Savran, S., (eds.) **Neoliberalizmin Tahrifatı 2**, (68-93), İstanbul, Metis Yayınları.
- Armağan, C., (2003), *Yoksullukla Mücadelede Ahlakî ve Dinî Eylem Olarak İnfâkın Rolü*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (324-339), Cilt II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Ateş, İ. (1982), "Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar," *Vakıflar Dergisi*, (sayı: 15), 55-88.
- Aydın, M., (2003), *Kur'an Ekseni Mücadele/ Yoksulluk Teolojisinin Yansımaları*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (238-251), Cilt II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Buğra, A., (2003/2004), "Devletçi Dönemde Yoksulluğa Bakış ve Sosyal Politika: 'Zenginlerimiz Nerede?'," *Toplum ve Bilim*, (sayı: 99), 75-97.

- Cebeci, L., (2003), *Kur'an ve Yoksulluk*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (286-303), Cilt II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Çakır, M., Aldemir, Ş. (2001), "Yoksulluğun Küresel Boyutları," *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 9 (sayı: 2), 175-200.
- Çengelci, E., (1985), "Türkiye'de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, S.B.F.), Ankara.
- Dilic, S., (1980), "Sosyal Yardımlar-İki Anlamlı Bir Terim," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 35 (sayı: 1-4), 55-72.
- DPT, (2001), **8. BYKP Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yayınları, No: 2599.
- DPT, (2006), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yayınları.
- Duru, M. C., (1939), **Sosyal Yardım: Prensipleri ve Tatbikleri**, İstanbul, Ebüzziya Matbaası.
- Ekin, N., Alper, Y. ve Akgeyik, T., (1999), **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İstanbul, İTO Yayınları
- ES (Emekli Sandığı), <http://www.emekli.gov.tr/2022.html> [06.12.2008, WEB].
- Ersöz, H.Y., (2004), **Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler**, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Galtung, J.,(1999), **Bir Başka Açıdan İnsan Hakları**, İstanbul, Metis Yayınları.
- Gerek, N., Oral, A.İ., (2004), **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1574.
- Görün, M., Elagöz, İ. (2007), *Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (147-156), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- ISAC (Income Security Advocacy Centre), "Social Assistance: Myths & Stereotypes," www.incomesecurity.org/campaigns/HandsOff/documents/HandsOffLobbyKit.En.Revised.Jan13.pdf. [08,05,2008, WEB].
- Işık, H. B., Işık, N., (2007), *Yoksullukla Mücadelede Başarılı Bir Araç: Mikro Kredi*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (847-858), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- İnsel, A., (2001), "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri," *Toplum ve Bilim*, (sayı: 89), 62-72.
- Kabasakal, Ö., (1995), "Gelir Dağılımını Düzenleyen Bir Araç Olarak Negatif Gelir Vergisi," *Yeni Türkiye*, (sayı: 6), 183-188.

- Kale, N., (2003), *İnsan Hakları Bağlamında Yoksulluk*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (70-79), Cilt I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Kanyılmaz, E., (2007), *Küreselleşen İşgücü Piyasalarında Çalışanların Yoksulluğu*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (783-794), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Karataş, K., (2003), *Yoksulluk, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (90-102), Cilt I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Kılıç, S., "Yeşil Kart İstismarı," (Çevrimiçi) <http://www2.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&sid=&Newsid=45439&Categoryid=4&wid=52>. [14,05,2008, WEB].
- Koray, M., (2001), "Gerçekliklerin 'Stilize' Edildiği Bir Dünyada 'Ötekileşen' Yoksulluk," *Toplum ve Bilim*, (sayı: 89), 218-241.
- Korkmaz, E. vd., (2004), **Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği**, İstanbul, İTO Yayınları, No: 2004-32.
- Koşar, N.G., (2000), **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı**, Ankara, Şafak Matbaası.
- Kurtulmuş, N., (1998), "İki Farklı İnsan Modelinin Analizi: Ekonomik İnsan-Davranışçı İnsan," *İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 47 (sayı: 1-4), 167-187.
- Kutal Metin (2000), *Türkiye'de İşsizlik Sigortası: Uygulamada Doğabilecek Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, TİSK (edt.) **İşsizlik Sigortası Uluslararası Semineri**, (42-57), Ankara, TİSK Yayınları.
- Kuyurtar, E., (2003), "Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Etik Yaklaşım," Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (110-121), Cilt I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Lundberg, K.A. (b.t.), "Sosyal Yardım Nedir?," (Çev. Ergun, E.), *Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 1 (sayı: 2), 6-7.
- MacPherson, S., Silburn, R., (1998), *The Meaning and Measurement of Poverty*, Dixon, J., Macarow, D., (eds.) **Poverty: A Persistent Global Reality**, (1-19), London, Routledge.
- Mingione, E., (2006), *Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele*, Buğra, A., Keyder, Ç., (eds.), **Sosyal Politika Yazıları**, (261-286), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Marinova, E., "From Social Assistance to Social Employment: New Trends in the Application of the Bulgaria Social Assistance Act for Low Income Families and Social Assistance Users from Roma Origin," <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018444.pdf> [06.12.2008, WEB].

- Neff, G., (2006), "Mikro Kredi Mikro Sonuçlar," (Çev. Kösemen, B.), *İktisat Dergisi*, (sayı: 479-480), 66-69.
- Oruç, Y.M., (2001), "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler," *Toplum ve Bilim*, (sayı: 89), 73-87.
- Özcan, A., Karakılıç, Y., (2007), *Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (439-453), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Özdemir, S., (2004), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yayınları, No: 2004-69, www.suleymanozdemir.com.
- Özden, K., Arabacı, A., (2007), *Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (831-845), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Öztürk, N., (1983), **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Pınarcıoğlu, M., Işık, O., (2001), "1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulları Arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği," *Toplum ve Bilim*, (sayı: 89), 31-61.
- Pogge, T.W., (2004), "Röportaj: Küresel Yoksullukla Mücadele İçin Bir Perspektif," *Sivil Toplum Dergisi*, Cilt 2 (sayı: 6-7), 157-170.
- Rawlings, L.B., (2005), "A New Approach to Social Assistance: Latin America's Experience with Conditional Cash Transfer Programmes," *International Social Security Review*, Cilt 58 (sayı: 2-3), 133-161.
- Saran, M.U., (1990), "Vakıf Statüsünün İşlev ve Gereklere Açısından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları," (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TODAİE), Ankara.
- Seymen, R., (2004), **İktisatçılar İçin Sosyal Siyaset**, İstanbul, Der Yayınları.
- Seyyar, A., (2003), *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (38-69), Cilt I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Seyyar, A., (2005), **Sosyal Güvenlik Terimleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık.
- Seyyar, A., (2006), **Değişen Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Politikalar**, İstanbul, Değişim Yayınları.
- SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu), "Aynı Nakdi Yardım Uygulamaları," www.shcek.gov.tr/Kurumsal_Bilgi/Mevzuat/genelge/yeniler/ayninaledi/2006_9.doc., [06.12.2008, WEB].

- Subaşı, N., (2003), *Yoksulluğun Muğlak Dinselliği*, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (262-279), Cilt II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- SYDGM (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü), (2005), **El Kitapçığı**, Ankara, T.C. Başbakanlık Basımevi.
- Şenkal, A., (2005), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları.
- SB (T.C. Sağlık Bakanlığı), "Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun," <http://www.saglik.gov.tr/TR/MevzuatGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF19B190F8AB49BC8D>. [06.12.2008, WEB].
- TİSK, (2000), **İşsizlik Sigortası, Aktif İstihdam Politikaları ve Özel İstihdam Büroları**, Ankara, TİSK Yayınları.
- Toker, M., (2002), "İşsizlik Sigortası," *Sayıştay Dergisi*, (sayı: 46-47), 83-109.
- Tosun, C., (2006), "Aziz Akgül ile Söyleşi," *Anahtar Dergisi*, (sayı: 216), 12-13.
- Tutar, E., Demiral, M., (2007), *Türkiye'de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Önemi*, Akdemir, A. vd., (eds.) **IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk**, (331-347), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Türkcan, R., (2003), "Yerel Yönetimlerde Sosyal Yardım Hizmetleri," (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi, TODAİE), Ankara.
- UN (United Nations), (2007), **Report on the World Social Situation 2007: The Employment Imperative**, USA, UN Pub.
- Weber, M., (1997), **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu**, (çev.: Auroba, Z.) İstanbul, Hil Yayınları (2. bs.).
- VGM (Vakıflar Genel Müdürlüğü), "227 Sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname," www.vgm.gov.tr/001_Menu/02_Mevzuat/01_Kanun/227.cfm. [06.12.2008, WEB].
- Yaman, A., (2003), **Üç Kutsal Kitabın Yoksulluk Tasavvuru ve Aldığı Önlemler**, Bilgili, A.E, Atlan, İ., (eds.), **Yoksulluk Sempozyumu**, (214-221), Cilt II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Yiğit Y., (2005), "Türkiye'de İşsizlik Sigortası'nın Uygulama Alanı ve Sigorta Yardımlarına Hak Kazanmanın Koşulları," *Çalışma ve Toplum*, (sayı: 5), 75-102.
- Yunus, M., (2003), **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, (Çev. Şen, G.), İstanbul, Doğan Kitap (2.bs.).
- Zaim, S., (1997), **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, (10. bs.).